

Yayın Kritiği:

Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatiği Üzerine Araştırmalar

Reinhart Koselleck

Çev. Atilla Dirim, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 572 s.

Halil İbrahim EROL*

Giriş

Kavramlar tarihi adı zikredildiğinde kuşkusuz akla, çalışmaya saha açan ve kavram tarihçiliği araştırmalarında öncü konumda olan Almanlar ve Almanca konuşan ilim çevreleri gelmektedir. Otto Brunner, Werner Conze, Reinhart Koselleck¹ ve Quentin Skinner Almanca; Raymond Williams ise İngilizce konuşulan dünyada ön plana çıkan isimlerdendir. Kavramlar tarihi çalışmaları ya da kavram tarihçiliğinin geçmişi yirminci asrın başlarına kadar geri götürülebilir. Koebner'e göreyse kavram tarihçiliği Hegel ve çevresindekilere kadar geri giden bir geçmişe sahiptir (s. 56).

* Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Tarih Bölümü / Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü.

¹ Kavram tarihçiliği alanında yapılan en hacimli telif eser Otto Brunner, Werner Conze, Reinhart Koselleck'in editörlüğünde 1972-1997 yılları arasında neşredilen, 122 temel kavramın incelendiği, 9000 sayfayı aşan ve 8 cilt halinde yayınlanan *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* (Temel Tarih Kavramları: Almanya'daki Siyasi-Sosyal Dilin Tarihsel Sözlüğü) isimli çalışmadır.

Türkiye’de ise Doğan Özlem’in iki cilt halinde yayına hazırladığı *Kavramlar ve Tarihleri*² adlı çalışma haricinde kavram tarihçiliği kapsamına dâhil edilecek derli toplu bir telif eser yayınlanmamıştır henüz. Ancak Reinhart Koselleck’in Christian Meier ile birlikte yazdıkları *Fortschritt*³ maddesinin Türkçe çevirisi de burada zikredilebilir.

2006 yılında yayınlanan *Begriffsgeschichten: Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache* (Kavramlar Tarihi: Politik ve Sosyal Dilin Semantiği ve Pragmatigi Üzerine Araştırmalar) isimli değerlendirilmesi yapılacak mezkûr eser Reinhart Koselleck’in ölümünden sonra basılmış bir çalışmadır. 5 ana bölümden teşekkül eden bu kitabın ilk bölümü kavram tarihçiliğinin metodolojisi ve teorisine ayrılmış, diğer bölümler ise bu alandaki saha çalışmalarına temas etmektedir. *Bildung, ilerleme-çöküş, emansipasyon, kriz, vatanseverlik, ütopya, hane, burgher, citoyen* ve *devrim* başlıca incelenen kavramlar arasında yer almaktadır.

Kavram Tarihçiliği

Dil, bir taraftan kendisinin dışında neler olup bittiğini-alımlayıcı olarak kaydeden ve aynı zamanda kendisi dilsel olmaksızın ona nüfuz edeni, yani dünyanın dil öncesi ve dil dışı durumunu tespit edendir. Diğer taraftan dil aktif olarak tüm dil dışı konuları ve durumları dönüştürür. Dil dışı tecrübe edilmesi, tanınması ve anlaşılması gereken şey, kendi kavramına oturtulmak, kavramsallaştırılmak zorundadır (s. 61). Yani kavram olmadan tecrübeden, tecrübe olmadan da kavramın oluşumundan bahsedemeyiz. Kant’a atıf yaparsak o, kavram olmadan tecrübenin olamayacağını ve tecrübe olmadan da kavramın oluşamayacağını dile getirmiştir (s. 58). Biz de şöyle açabiliriz meseleyi: Kavramlar hafızanın dilini kurma görevini üstlenirler; bu kavramsal dil ile geçmiş kavranır/anlamlandırılır. Böylece bugünün ve geleceğin kavram haritası oluşma sürecine girer. Ancak sosyal tarih ile kavramlar tarihinin farklı değişim hızlarına sahip olduğu yadsınamaz bir hakikattir ve bu tarih alanı farklı tekrar yapılarına dayanırlar. Bu nedenle sosyal tarihyazımının bilimsel terminolojisi, dilsel olarak kaydedilmiş tecrübelerden emin olmak için kavramların tarihine ihtiyaç duyar. Bundan

² Doğan Özlem, *Kavramlar ve Tarihleri I* (2003), *Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları: Kavramlar ve Tarihleri II* (2006), İnkılap Kitapevi.

³ Çevirisi Mustafa Özdemir tarafından yapılarak Dost yayınevinden 2007’de *İlerleme* ismiyle çıkmış olan mezkûr tercümenin aslı müstakil bir eser olmayıp yukarıda zikredilen 8 ciltlik sözcük çalışmasının ilerleme maddesinden çevrilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

ötürü kavramlar tarihi, gerçeklik ile bu gerçekliğin dilsel tanıklıkları arasında sözümona bir kimliğe dönüştürülemez bir farkı gözden kaçırmamak için, sosyal tarihin sonuçlarına bağımlı kalması kaçınılmaz olacaktır (s. 29).

Toplum ve dil olmadığında ise tarih ve dolayısıyla tarihyazımı mümkün değildir. Sosyal tarihi yani toplu yaşam nizamının ortaya koyduğu pratikler üzerinden biriktirdiği içtimaî hafıza/tecrübeleri, kaybolmaktan alıkoyan ve müşterek bir vasatı teşkil edenin dil olduğu aşikârdır. Bu dil ise kavramlar/kavramsallaştırmalar üzerinden ortak bir hafıza oluşturabilir. Kavramın belleği ise diyakronik ya da dikey ve senkronik veya yatay zamana uzanan ve yayılan anlam derinliklerini kendisinde biriktirerek yol alır. Tüm bu izleri sürmek, sapma, kırılma, daralma, genişleme değişim ve dönüşümleri gözlemlemek istediğinizde kavram tarihçiliği yapmaya başlamışınız demektir. Koselleck kavram tarihçisinin görevinin, öncelikle ne zaman, nerede, kimin tarafından ve kim için, nasıl bir gayeyle ve hangi durumda nasıl kavrandığını sorgulamak olduğunu dile getirir (s. 102). Buna binaen Koselleck haklı olarak hangi konunun, özellikle de gayet sınırlı kaynaklarla, eskinin ve şimdinin kavramları bilinmeksizin, anlaşılabilirliğini sorar (s. 11). Diğer bir ifadeyle kavram tarihçisinin yaptığı, hangi tecrübe ve durumların hangi kavramla bağdaştırılabileceğini hem de bu tecrübe ve durumların nasıl kavranacağı/kavramsallaştırılacağını sorgulamaktır (s. 101). Yani iki yönü olan bir çalışma biçiminden bahsediyoruz demektir. Hadiselerden kavramlara, kavramsallaştırmadan hadiselerle bakan çift yönlü bir ilişki mevcudiyeti mevzu bahistir. Fakat Koselleck, sosyal tarih ile kavramlar tarihinin karşılıklı örgüsünün ancak yüzyılımızın otuzlu yıllarında [1930'larda] sistematik biçimde işlenmiş olmasının elbette dikkat çekici olduğunu dile getirir (s. 11).

Muhteva açısından bakılacak olursa; iktisat tarihi, diplomasi tarihi veya kilise tarihi gibi içerik/kapsam, zaman ve mekân açısından özel alanlara sahip olanların aksine sosyal tarihte veya kavramlar tarihinde durum oldukça farklıdır. “Her iki tarih de, kendileriyle ilgili teorik temellendirmelerinden yola çıkarak, tüm özel tarihleri kapsayan ve tümüne uygulanabilen genel bir hak iddiasında bulunurlar. Çünkü bütün tarihlerin insanlar arası ilişkilerle, her türden sosyalleşmeyle veya toplumsal katmanlaşmayla ilgisi vardır” (s. 9). Başka bir ifadeyle, kavram tarihçiliğinin sınırları (kolektif tekil anlamıyla) toplumun hudutlarıyla çizilmiştir. Dolayısıyla sosyal/toplumsallık zemininden hareketle kavram tarihçiliği yaparken disiplinlerarası işbirliğine gitmesi mümkün hatta elzemdir. Matematiksel tabirle, evrensel küme kavramlar tarihini

tanımlamakta kullanılabilir. Kesiştiği kümeler/disiplinler vardır fakat o, tüm kümeleri/disiplin sahalarını kapsar. Somutlaştırırsak şayet, *emancipation* (ēx manus capere) kavramını kavram tarihçiliği açısından araştırmaya başladığımızda hukuk, din, siyaset ve sosyoloji hatta felsefe bilimlerini seferber etmeden bu kavramı tam anlamıyla incelemiş, dolayısıyla kavramış olamayız.

Kavramlar ve Gerçeklik

Toplum ve dil ilişkisindeki toplumun, dili kaçınılmaz bir şekilde incelemesi mevzu bahis iken aynı durum kavramlar ve gerçekliklerin birbiriyle irtibatında mecburi bir önceliği gerektirmez. Mesela gerçek, değişimin bir kavrama oturtulmasından çok önce değişmiş olabileceği gibi oluşturulan kavramların yeni gerçeklikleri açığa çıkarma ihtimali de söz konusudur (s. 28). Kavramlar ve gerçeklikler farklı ritim ve tempoda değişim geçirdiklerinden bazen kavramsallığın gerçekliğin önüne geçmesi bazen de tam tersinin gerçekleşmesi mümkündür (s. 66). Örneklendirmek icap ederse, geleceğin toplum örgütlenmelerine dair alternatif formları temsil eden “patriyotizm”, “republikanizm”, “demokratizm”, “liberalizm”, “sosyalizm”, “nasyonalizm”, “komünizm” ve “faşizm” v.s. kavramları kendilerine tekabül edecek herhangi bir gerçekliğin zuhurundan önce icat edilmişlerdir (s. 92-93). Şöyle ki mesela patriyotizm kavramı ortaya atıldığında, bir kitle hareketi, bir eylem biçimi, yurttaşların entegrasyon şekli olarak herhangi bir patriyotizmden bahsetmek henüz mümkün değildi (s. 347). Gerçekliği önceleyen kavramlara Diderot’nun *deputé de la nation* (milletvekili) (s. 313) ve Kant’ın *Völkerbund*⁴ (Uluslar Birliği) kavramsallaştırması da eklenebilir (s. 347).

Heiner Schultz ve Koselleck kavramlar ve tekabül ettikleri gerçekliklerin dört mantıksal ihtimal dâhilinde etkileşim halinde olduklarını ifade ederler: Birinci ihtimalde bir sözcüğün anlamı ve kavradığı içerik senkron ve diyakron olarak birbiriyle aynıdır. İkinci ihtimalde bir sözcüğün anlamı aynı kalırken kavradığı içerik değişebilir.⁵ Yani geçmiş anlamından uzaklaşabilir. Bu yüzden değişen gerçekliğin dilsel olarak yeniden oluşturulması, yeniden kavramsallaştırılması icap eder. Üçüncüsüne gelince,

⁴ Birinci Dünya sonrasında kurulan Cemiyet-i Akvam Almandada bu kelimeyle karşılanmıştır.

⁵Burada ister istemez akla, Marc Bloch’un tarihçilerin şanssızlığına değinirken insanların her adet değiştirdiklerinde söz dağarcıklarının da değiştirme alışkanlığına sahip olmadıklarına dair uyarısı geliyor. Bkz. *Tarih Savunusu veya Tarihçilik Mesleği*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 24.

sözcüğün anlamı değişebilir, ancak değişmeden önce kavradığı gerçeklik aynı kalır. Yani değişen semantiğin realiteye denk düşmesi için dilsel olarak yeni bir ifade formuna bürünmesine ihtiyaç duyulur. Dördüncüsünde ise gerçeklikler ve sözcüklerin anlamları birbirlerinden tamamen bağımsız bir şekilde değişir ve buna binaen eski tekabülîyetleri artık kurulamaz hale gelir. Hâsılı kelimeler hangi gerçekliğin hangi kavramla karşılanmış olduğu ancak kavramlar tarihi yöntemleriyle çözümlenebilir (s. 62). Şimdi sırasıyla somut örnekler üzerinden meseleyi ele alabiliriz. Birinci ihtimalde değişim kavramını örnek olarak verebiliriz. İkinci ihtimalde şehitlik kavramını üzerinden somutlaştırabiliriz. Dini ve inancı uğruna o yolda ölen/öldürülen kişiye şehit denmesine rağmen XX. yüzyıl başlarından itibaren kavradığı içerik/gerçeklik değişmiş ve genişletilmiştir. Hürriyet şehidi (Aslandaş & Bıçakçı, 1995: 110-111), vazife şehidi (Ayverdi, 2008: 2963), basın şehidi⁶ ve devrim şehidi⁷ gibi dini vurgu ve kapsamdan tamamen bağımsız, laik mecradaki ölüm/öldürmeler de şehitlik kavramsallaştırmasına dâhil edilmiştir. Üçüncü ihtimalde kavramın değişebileceği ancak kendisiyle teşhis edilen hadiselerin aynı şekilde devam etmesine örnek olarak devrim kavramı verilebilir. Aydınlanma ve Fransız Devrimi sürecinde devrim kavramı olumlu bir şekilde tanımlanmaya başlanmıştır. Hâlbuki vakıada devrim; şiddet, ihanet, öfke cinayet, kargaşa ve hatta kanlı iç savaş gibi olumsuz icra tarzı ve neticelerini kendi bünyesinde barındırmaya devam etmiş olmasına rağmen kavramın muhtevası yeni bir anlamla doldurulmuştur. Koselleck'in ifadesiyle, asi olmak olumsuz iken devrimcilik olumlu bir anlam taşımaya başlamıştır. Üstelik *contre-révolutionnaire* (karşı devrimci) tam da bu sebeple 1800 senesinde devlet düşmanı olarak tercüme edilmiştir (*Catels Lexikon zur Revolutionssprache*) (s. 251). Dördüncü ilişki ihtimaline ise Türklük kavramını örnek olarak verebiliriz. Martin Luther'in yazı ve konuşmalarında kullandığı Türk kavramının muhtevası Müslüman olarak Osmanlı Devleti çatısı altında bulunan tüm fertleri kapsamakta idi (Canveren, 2015: 151-164). Diğer taraftan Osmanlı dönemindeki seçkinlerce Türk, halk Türkçesi konuşan, cahil ve eğitimsiz, son derece kaba köylü olarak tanımlanmaktaydı (Davison, 1990: 15). Etnik kökenden öte din vurgusu

⁶ Türkiye basın tarihinde 6 Nisan 1909'da öldürülen Hasan Fehmi Bey ilk "basın şehidi" olarak kayıtlara geçmiştir. Mezar taşında "ilk basın şehidi" ibaresi mevcuttur. Ayrıca Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından 1996'dan 2005'e kadar 6 Nisan "Basın Şehitleri Günü" olarak anılmış olup mezkûr isim 2005'te "Öldürülen Gazeteciler Günü" olarak değiştirilmiştir. Bkz. http://www.ejovoc.org/makaleler/may_2015/pdf/12.pdf.

⁷ "Devrim Şehidi Kubilay törenlerle anıldı." Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27829141.asp>.

üzerinden kavramsallaştırılmış bir mefhuma işaret edilmekteydi (Lewis, 2000: 1-17; Yıldız, 2004: 65-70). Zira “Türk”lerden daha çok farklı etnik kökenden gelenlerin baskın çoğunluğu oluşturdukları bir devlet/toplum teşekkülü mevcuttu. Kısacası Türk dendiğinde etnik köken kastedilmeksizin Müslüman olan kişi anlaşılmaktaydı. Milliyetçilik hareketleri ve modernleşme ile birlikte Türk kavramı geçmişteki muhtevasından tamamen kopmuş bir tanımlamadır artık. Diğer taraftan milletçilik hareketlerinin ulus devletler inşasıyla neticelenmeye devam etmesi, Arap, Arnavut, Boşnak, Bulgar v.s. Müslümanları Türk eşittir Müslüman kavramının dışına itmiş, dolayısıyla hem gerçeklik hem de kavramsallaştırma farklı yönler evirilerek değişim ve dönüşüm geçirmişlerdir. Üstelik ulus vurgusuyla imparatorluk bakiyesi Anadolu coğrafyasındaki (etnik köken anlamıyla) Türklerin dışındaki tüm etnik unsurlar (Çerkez, Ermeni, Kürt, Zaza, Rum, Yahudi, Hıristiyan, Arap v.s.) Türk kabul edilmesi söz konusu olmuştur. Dahası bugün kendisi Türk olup laik bir hayat felsefesini tercih eden ve Müslüman eşittir Türk denkleminin dışında kalan bir kitlenin mevcudiyeti de malumdur. Ayrıca İsmet Özel’in “kalın Türk” kavramsallaştırması da tedavülde olan bir diğer kavramsal boyutu temsil etmektedir (Özel, 2006: 5-11). Hâsılı kelimeler, kavram ve gerçeklik farklı yönlerden değişerek eski mütakabiliyetini kaybetmiştir. Kuşkusuz kullanılan kavramlar, konuşmacının kendileri üzerinde keyfi ve hakimane bir tasarrufta bulunmasını engelleyen farklı zaman katmanlarına ve kökenine sahip diyakron bir itici güce kendilerinde bulundurlar. Binaenaleyh kavramlar teşekküllerine imkân tanıdıkları ya da kaydetmeleri icap eden hadiselerden daha farklı bir zamansal içyapıya/muhtevaya sahiptirler. (s. 44).

Toplum ve Tarih

Geçmiş gerçeklik ile onun dilsel açılımı/şifahi veya kitabi olarak ifadelendirilmesi arasındaki epistemolojik mesafenin kapanması asla mümkün olmayacaktır. Aslında Koselleck’in de ifade ettiği gibi toplum ile toplumun değişimi ve değişimin dilsel açılımı ve işlenmesi arasındaki gerilimin kendisini hep yeniden üretmesi, tarihsel zamanın bir özelliğidir (s.14). Zira “olmakta olan tarihle onun dinsel olarak mümkün kılınması arasında daima bir fark vardır. Hiçbir konuşma eylemi hazırlanmasına, ortaya çıkmasına ve gerçekleşmesine yardım ettiği eylemin kendisi değildir” (s. 15). Hâsılı, hiçbir tarihin konuşma olmadan gerçekleşmeyeceği gibi hiçbir zaman da konuşmayla özdeşleştirilemeyeceği ve salt konuşmaya indirgenemeyeceği bir gerçektir. Zira insan

şahsi tecrübesinin/idrakinin ötesinde cereyan hadiseleri konuşma⁸ ya da yazma yoluyla öğrenebilmektir (s. 15). Mamafih konuşulan dilin ötesine geçen olayları mümkün kılacak başka icra tarzlarının da sürece dâhil edilmesi icap eder (s.15). Beden dili, mimikler, büyü ayinleri, ibadet ve dua biçimleri, adabı-ı muaşeret, kamusal alanlardaki uyarı levhaları, trafik işaretleri örnek olarak zikredilebilir. Zira günlük yaşamda sosyal tarih ile kavram tarihi arasındaki ilişki birbirinden ayrılamaz bir biçimde birbirini beslemektedir (s. 14). “Elbette ‘gerçekten’ neler olduğunu, hipotezlerin ötesinde, sadece yazılı ve sözlü aktarımlar, yani dilsel şahitlikler kesin olarak ortaya çıkarılacaktır. Geçmişte neyin ‘dilsel’, neyin ‘gerçekten’ yaşanmış olarak kaydedileceği konusunda yol ayrımını oluşturan, dilsel kaynaklardır” (s. 18). “Çünkü fiilen vuku bulmakta olan, -geriye dönüp bakıldığında- sadece dilsel tasvir aracı içinde gerçektir. Dil, vuku bulmakta olan tarihin eyleyen konuşmasının aksine, onu hep dil ve eylem arasındaki ilişki hakkında bir şeyler söylemeye zorlayan bilgi teorisine ait bir öncelik kazanır” (s. 19).

Dile hayat kazandıran toplumsallığıdır. Kavramsallaştırma ve kavramların hayat bulduğu tarihsel akıştaki değişimdir. İyi ve kötü yönde bir değişim. İlerleme değil. Tarih gibi kavramlar da tekrardan kavranmaya toplumsal olarak ihtiyaç duyabilirler. Nasıl ki tarihler, ancak o zamana dek inanılır olan gerekçelendirici bağlamı inanırılığını yitirdiğinde, kırılmalılaştığında farklı bir şekilde yeniden yazılırlar (s. 51), kavramlar da aynı şekilde sabit kalmayan gerçekliği kavramak için tekrardan yeni bir muhteva kazandırılma ihtiyacı hissedebilirler. Özetle ifade edilirse, bir şeyler değiştiğinden insan kendisini, tarihi/hikâyeleri (tekrardan) anlatmaya başlamak zorunda hissedebilir. Fakat bu değişim, ancak tekrarlandığı zaman kavranabilecektir. Değişiklikler, ancak arka planda, bu tekrarlanan koşullar olduğu takdirde algılanabilir ve kaydedilebilir (s. 59). Bir şeyin tekrarlanması demek sosyal boyut kazanması anlamına gelir. Toplumsallığı tekrarını mümkün kılar. Vuku bulmakta olan, tarihte bir kez gerçekleşen bir şey, ancak varsayılan koşulların uzun vadeli bir düzenlilik içinde kendilerini tekrarladıkları için mümkün hale gelmektedir (s. 28). Mesela evlilik kavramını ortaya çıkaran hadisenin belirli bir nizam içinde kendisi tekrarlamasıyla evliliğin anlamı ve muhtevası oluşur. Bir

⁸ Koselleck’in konuşma olarak ifade etmeye çalıştığı şeyi insanın kendi dışında hafıza/tecrübe biriktiren herhangi bir şeyle diyalogu olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Görsellik çağında yaşadığımız, görüntünün görene tahakküm kurduğu adeta tek taraflı bir tesirin gerçekleştiği akla getirildiğinde pasif bir diyalogla/monologla bilgi edinmenin had safhada olduğu tekrardan hatırlanacaktır. Burada kastedilen insanın iletişim halinde olduğu tüm görsel ve işitsel kayıtlardır.

dil olayına dönüşen her kavramsal değişiklik, eskiyi farklı ve yeniye anlaşılır kılan semantik ve pragmatik yenileme içinde ortaya çıkar (s. 29). Aile, hane ve evlilik gibi kavramlara bu şekilde ulaşılabilir. Mesela 1820’de yayınlanan Brockhaus Sözlüğü’ne coşkulu sözcüklerle selamlanarak giren aşk evliliği kavramı, evliliğin çocuk sahibi olma gayesi güden ailesel vurgusunu ortadan kaldırmış, ekonomiyle irtibatının üstünü örtmüştür. Dahası Minton ve Bluntschli tarafından aşksız bir evlilik ahlaksızlık olarak vasıflanmıştır (s. 27). Ama tüm bunlar kendi başlarına bir şey ifade etmeyecektir. Ta ki aşk evliliği toplumsal olarak tekrar tekrar icra edilene dek.

Kavram Tarihçiliğinin İmkân ve Sınırlarına Dair

Kavramlar hiç de masum varlıklar değildirler. Koselleck’in veciz ifadesiyle, kavramlar da tahrip edebilirler. Düşman kavramlar bahsinde verilen örnekler bu kabilden addedilmelidir. Diğer taraftan kavramların tarihi sadece maddi veya politik çıkarlarda yansımaları bulmaz; aynı zamanda bu çıkarları inşa da eder (s. 56). Batıdaki kavram tarihi incelemelerine bakıldığında Yunan düşünce dünyasına kadar geri gittiklerini ve kavramların muhteva kazandıkları ilk yer olarak orayı gördükleri bir gerçektir. Örneğin 1700’lerin başlarından itibaren mutlak tarihten, kolektif tekil anlamıyla tarihten, konuşabilmek mümkün hale gelmiştir. Yani tarih artık herhangi bir somut nesneye veya somut bir özneye bağlanmaksızın kendi kendisine atıf yapan düşünümsel/soyutlanmış bir kavrama dönüşmüştür (s. 81). Ancak bu süreçte ve sonrasında batı merkezilik üzerinden Avrupa’nın kendisine raci hale gelerek mutlak bir somutlaştırmaya gidilecektir. Koselleck’in kavramlar tarihi çalışmasının da batı düşüncesini Yunandan başlatmak suretiyle inşa ederek günümüze getiren Avrupa-merkezci bakış açısının dışında kalma gibi bir çaba harcamadığı görülmektedir. Mısır, Fenike, Hint ve Çin gibi yüksek medeniyet teşekküllerinden tamamen bağımsız bir Yunan düşünce dünyasının inşa edildiğini zımnen kabul eder bir görüntü veren mezkûr çalışmanın kavram tarihçiliğinin bir imkânı olarak diğer disiplinlerin sınırları kolayca aştığı ama Avrupa-merkezci ideolojik-politik sınıra takıldığı bir gerçektir.⁹ Bu, kavramı

⁹ Avrupa-Merkezci kavram tekelleştirmesi dair eleştirileri için bkz. Dipesh Chakrabarty, *Avrupa’yı Taşralaştırmak: Postkolonyal Düşünce ve Tarihsel Farklılık*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012; Jack Goody, *Tarih Hırsızlığı*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

ve gerçekliği üretenin sadece batı olduğu izlenimi uyandırmakta ve dolayısıyla da batının düşünceyi kuran olduğu sessizce kabul edilmektedir.

Kavram tarihçiliğine sunduğu imkânlar açısından bakılacak olursa, düşünce ve siyaset dilindeki ideolojik tekel ve tahakkümlerin ortadan kaldırmaya zemin hazırlayacağı bir gerçektir. İdeal bir geçmiş yanılısamasının önüne geçilmesi de yine kavram tarihçiliğinin bir imkânıdır. Bunun yanı sıra inorganik-donmuş bir geçmiş algısını da deşifre edecek kabiliyet kendisinde mevcuttur. Tarihte yapılan dönemlendirmelerin anlamsızlığını ve gerçeği bozduğunu gösterecek olan yine kavramlar tarihi çalışmalarıdır. Tarihsel süreçlerin devrimsel olmadığını, *eo ipso* evrimsel bir seyir izlediğini ortaya çıkarmak da kavram tarihçiliğiyle mümkündür. Ayrıca düşünce ve zihniyet tarihi çalışmalarında yine önemli bir görev üstlenebilecek olan kavram tarihçisidir. Koselleck' e atıfla bitirirsek, kavramlar tahrip ettiklerinden belki de daha fazlasını inşa etmektedirler.

Kaynakça

- Aslandaş, A. S. & Bıçakçı, B. (1995). *Popüler siyasi deyimler sözlüğü*. İstanbul: İletişim.
- Ayverdi, İ (2008). "Şehit", *misalli büyük türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Canveren, C. (2015). "Martin Luther'in İslam ve Türkler hakkındaki değerlendirmeleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (42), ss.151-164.
- Davison, R. H. (1990). "The Turks in History," *essays in Ottoman and Turkish history, 1774-1923*. University of Texas Press, 1-28.
- Lewis, B. (2000). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özel, İ. (2006). *Kalın Türk*. İstanbul: Şule.
- Yıldız, A. (2004). *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk ulusal kimliğinin etno-seküler sınırları (1919-1938)*. İstanbul: İletişim.